

ИСТОРИЈСКИ ЧАСОПИС
Књ. LXXII
(2023)

INSTITUTE OF HISTORY

HISTORICAL REVIEW

Vol. LXXII
(2023)

Editorial board

Mihailo Vojvodić, Biljana Vučetić, Jovanka Kalić, Srdjan Katić, Tamás Körmendi (Hungary), Angeliki Konstantakopoulou (Greece), Miloš Ivanović, Jelena Ilić Mandić, Giuseppe Motta (Italy), Konstantin Nikiforov (Russia), Hatice Oruç (Turkey), Vladeta Petrović, Aleksandar Rastović, Ilija Todev (Bulgaria), Aleksandar Uzelac, Lubomíra Havlíková (Czech Republic)

Editor-in-chief

Aleksandar Rastović
Director of the Institute of History

BELGRADE
2023

ИСТОРИЈСКИ ИНСТИТУТ

ИСТОРИЈСКИ ЧАСОПИС

Књ. LXXII
(2023)

Редакциони одбор

Михаило Војводић, Биљана Вучетић, Јованка Калић, Срђан Катић,
Тамаш Керменди (Мађарска), Ангелики Константакопопулу (Грчка),
Милош Ивановић, Јелена Илић Мандић, Ђузепе Мота (Италија),
Константин Никифоров (Русија), Хатице Оруч (Турска), Владета
Петровић, Александар Растовић, Илија Тодев (Бугарска), Александар
Узелац, Љубомира Хавликова (Чешка)

Одговорни уредник

Александар Растовић
директор Историјског института

БЕОГРАД

2023

**Текстови се достављају
Редакцији Историјског часописа на
istorinst@iib.ac.rs**

Contributions are submitted to
The Editorial Board of Historical Review at
istorinst@iib.ac.rs

Овај број *Историјског часописа*
штампан је уз финансијску помоћ
Министарства науке, технолошког развоја и иновација
Владе Републике Србије

САДРЖАЈ
CONTENTS

ЧЛАНЦИ И РАСПРАВЕ
ARTICLES

Огњен Тутић

**ПАПСКИ ПОРТРЕТИ У РИМУ ОД КРАЈА 6. ДО ПОЧЕТКА 9. ВЕКА:
КА РАЗУМЕВАЊУ РАЗВОЈА ВИЗУЕЛНОГ ИДЕНТИТЕТА ПАПА
У РАНОМ СРЕДЊЕМ ВЕКУ**

Ognjen Tutić

PORTRAITS OF POPES IN ROME FROM THE LATE 6TH TO EARLY 9TH
CENTURY: TOWARDS THE UNDERSTANDING OF
THE DEVELOPMENT OF THE VISUAL IDENTITY OF POPES
IN THE EARLY MIDDLE AGES

11

Dragana Kunčer

ON THE ORIGINS OF THE STORY OF THE SYNOD OF DALMA

Драгана Кунчер

О ПОРЕКЛУ ПРИЧЕ О ДУВАЊСКОМ САБОРУ

43

Filip Van Tricht

**BEING BYZANTINE IN THE POST-1204 EMPIRE OF CONSTANTINOPLE:
CONTINUITY AND CHANGE (SOCIETY AND CULTURE)**

Филип Ван Трихт

БИТИ ВИЗАНТИНАЦ У ЦАРСТВУ У ЦАРИГРАДУ НАКОН 1204.
ГОДИНЕ: КОНТИНУИТЕТ И ПРОМЕНА (ДРУШТВО И КУЛТУРА)

67

Ивана Коматина

НЕВЕСТИЊСКА КИЋЕЊА СУНЦОРОДНЕ КЋЕРИ.

БРАК СТЕФАНА РАДОСЛАВА И АНЕ ДУКЕНЕ – НОВА ТУМАЧЕЊА

Ivana Komatina

ΝΥΜΦΟΣΤΟΛΙΣΜΑ OF THE SUNLIKE DAUGHTER .

THE MARRIAGE OF STEFAN RADOSLAV AND
ANNA DOUKAİNA – NEW INTERPRETATIONS

117

Aleksandar Uzelac

PALMAN OF LETINBERCH AND HIS TEUTONIC COMPANY

Александар Узелац

ПАЛМАН ИЗ ЛЕТИНБЕРГА И ЊЕГОВА ТЕВТОНСКА КОМПАНИЈА

145

Дејан Радичевић

Дејан Булић

Емина Зечевић

**АРХЕОЛОШКИ ТРАГОВИ ТРГОВИНЕ ТКАНИНАМА
У СРЕДЊОВЕКОВНОЈ СРБИЈИ**

Dejan Radičević

Dejan Bulić

Emina Zečević

ARCHAEOLOGICAL TRACES OF FABRIC TRADE IN
MEDIEVAL SERBIA

173

Александар Крстић

**ЂУРАЂ И ВУКАШИН АРБАНАС ОД КАРАШЕВА: ЦРТИЦЕ О ЈЕДНОЈ
ПЛЕМИЋКОЈ ПОРОДИЦИ ИЗ 15 ВЕКА С ПРОСТОРА БАНАТА**

Aleksandar Krstić

GEORGE AND VUKAŠIN ARBANAS (ORBONÁSZ) OF CARAȘOVA:
NOTES ON A NOBLE FAMILY FROM THE TERRITORY OF BANAT
IN THE 15TH CENTURY

203

Ненад Обрадовић

ОПСАДА ШАПЦА 1476. ГОДИНЕ

Nenad Obradović

THE SIEGE OF ŠABAC IN 1476

237

Marijana Mišević

**HOW AND WHY WAS SLAVIC LEARNED AT THE OTTOMAN COURT?
INSIGHTS FROM THE FIFTEENTH-CENTURY PROJECTS
DEDICATED TO LEARNING LANGUAGES OF THE WORLD**

Маријана Мишевић

КАКО И ЗАШТО СЕ СЛОВЕНСКИ УЧИО НА ОСМАНСКОМ ДВОРУ?
УВИДИ ИЗ ПРОЈЕКТАТА ИЗ 15. ВЕКА ПОСВЕЋЕНИХ УЧЕЊУ
ЈЕЗИКА СВЕТА

281

Adrian Magina

**NIKOLA CREPOVIĆ. A SERBIAN NOBLEMAN AND HIS FAMILY IN 16TH
CENTURY TRANSYLVANIA**

Адриан Мађина

НИКОЛА ЦРЕПОВИЋ. СРПСКИ ПЛЕМИЋ И ЊЕГОВА ПОРОДИЦА
У ТРАНСИЛВАНИЈИ У 16. ВЕКУ

311

- Марија Васиљевић**
Огњен Крешић
КУЛТ СВЕТОГ И МАНАСТИРСКА ЕКОНОМИЈА: ПРОСЛАВЉАЊЕ
СТЕФАНА ШТИЉАНОВИЋА У ШИШАТОВЦУ ПОД ОСМАНСКОМ
ВЛАШЋУ
Marija Vasiljević
Ognjen Krešić
THE CULT OF A SAINT AND MONASTIC ECONOMY: VENERATION OF
STEFAN ŠTILJANOVIĆ AT ŠIŠATOVAC UNDER OTTOMAN RULE 343
- Недељко В. Радосављевић**
ЈОАНИКИЈЕ III, ПАТРИЈАРХ ПЕЋКИ
Nedeljko Radosavljević
JOANIKIJE III, PATRIARCH OF PEĆ 375
- Ненад Нинковић**
ПОБУНА ПЕТРОВАРАДИНСКИХ ГРАНИЧАРА КОД БОДЕНСКОГ
ЈЕЗЕРА 1800. ГОДИНЕ
Nenad Ninković
REBELLION OF PETROVARADIN BORDER GUARDS NEAR LAKE
CONSTANCE IN 1800 403
- Владимир Јовановић**
ФЕНОМЕН САМОСАКАЋЕЊА У РЕДОВИМА СРПСКЕ ВОЈСКЕ
ТОКОМ РАТА 1876. ГОДИНЕ
Vladimir Jovanović
THE PHENOMENON OF SELF-MUTILATION IN THE SERBIAN
ARMY DURING THE WAR OF 1876 427
- Јована Блажић Пејић**
ТЕРТИЈ ИВАНОВИЧ ФИЛИПОВ И СРПСКО ЦРКВЕНО ПИТАЊЕ
Jovana Blažić Pejić
TERTY IVANOVICH FILIPPOV AND THE SERBIAN CHURCH
QUESTION 447
- Елена Петровна Кудрявцева**
«НИ ОДИН ЕВРОПЕЕЦ НИКОГДА НЕ ВИДЕЛ ПРОЛИВА И ВСЕХ
ЕГО УКРЕПЛЕНИЙ» (К 190-ЛЕТИЈУ БОСФОРСКОЙ ЭКСПЕДИЦИИ
РУССКОГО ФЛОТА)
Елена Петровна Кудрявцева
„НИЈЕДАН ЕВРОПЉАНИН НИКАДА НИЈЕ ВИДЕО МОРЕУЗ И СВА
ЊЕГОВА УТВРЂЕЊА” (УОЧИ 190-ГОДИШЊИЦЕ БОСФОРСКЕ
ЕКСПЕДИЦИЈЕ РУСКЕ МОРНАРИЦЕ) 473

Боривоје Милошевић

ЂАЧКЕ ДЕМОΝСТРАЦИЈЕ У САРАЈЕВУ 1912. ГОДИНЕ И СУДСКИ ПРОЦЕС ПЈАНИЋ–ЉУБИБРАТИЋ

Borivoje Milošević

STUDENT DEMONSTRATIONS IN SARAJEVO IN 1912 AND

COURT PROCESS PJANIĆ–LJUBIBRATIĆ

493

ПРИКАЗИ

REVIEW ARTICLES

Василије Крестић, *Изабрана дела*, томови 1–15, Православна реч, Архив Војводине, Нови Сад 2021.

(*Нино ДЕЛИЋ*)

519

Милорад Екмечић, *Сабрана дела*, томови 1–15, Православна реч, Архив Војводине, Нови Сад 2021.

(*Јована ШАЉИЋ РАТКОВИЋ*)

525

Крис Викам, *Наслеђе Рима. Европа и Медитеран 400–1000*, с енглеског превела Марина Адамовић-Куленовић, СЛЮ, Београд 2021, 722 стр.

(*Бењамин ХЕКИЋ*)

529

Дејан Ђокић, *Историја Србије. Од раног средњег века до данас*, Академска књига, Нови Сад 2023, 598 стр.

(*Александра ВУЛЕТИЋ*)

535

Свети краљ Милутин : владар на раскрићима светова, Задужбина Светог манастира Хиландара, Београд 2022, 602 стр.

(*Огњен ТУТИЋ*)

541

'Otherness' in the Middle Ages, eds. Hans-Werner Goetz and Ian Wood, International Medieval Research, Vol. 25, Brepols, Turnhout 2021, 478 pp.

(*Марко ГАВРИЛОВИЋ*)

546

Alexios G. K. Savvides, *ΥΣΤΕΡΟΥΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΑΙ ΠΡΩΙΜΗ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΘΕΣΣΑΛΙΑ* (*Позновизантијска и раноосманска Тесалија*), изд. ΠΡΟΔΟΤΟΣ, Athina 2022, 329 стр.

(*Радивој РАДИЋ*)

549

- Sotto lo sguardo di Ruggero : Un sovrano, un regno, una città del Mediterraneo medievale*, a cura di Francesco Paolo Tocco, Centro Studi Ruggero II – Città di Cefalù, Cefalù 2022, 388 pp.
(Вук Р. САМЧЕВИЋ) 552
- Natalie Rothman, *The Dragoman Renaissance. Diplomatic Interpreters and the Routes of Orientalism*, Cornell University Press, Ithaca and London 2021, xxiii + 419 pp.
(Маруја АНДРИЋ) 558
- A. Ves Mičel, *Velika strategija Habzburške monarhije*, Službeni glasnik, Beograd 2022. Biblioteka Društvo i nauka, Edicija Trag. Prevela s engleskog Vanja Savić.
(A. Wess Mitchell, *The Grand Strategy of the Habsburg Empire*, Princeton University Press 2018)
(Јелена ИЛИЋ МАНДИЋ) 565
- Радомир Ј. Поповић, *Народе српски, љубезна браћо моја : Беседе кнеза Милоша изговорене на народним скупштинама и адресе народних скупштина*, Матица српска, Нови Сад – Музеј рудничко-таковског краја, Горњи Милановац 2022, 234 стр.
(Јелена Н. РАДОСАВЉЕВИЋ) 569
- Александар Раствовић, Мирјана Ротер Благојевић, Игор Борозан, *Народна скупштина. Огледало воље народа Србије*, Генерални секретријат народне скупштине Републике Србије, Београд – Православна реч, Нови Сад 2022, 479 стр. (Aleksandar Rastovic, Mirjana Roter Blagojevic, Igor Borozan, *National Assembly. Mirroring the Will of Serbian People*, Belgrade – Novi Sad 2022, 479 pp)
(Јована БЛАЖИЋ ПЕЈИЋ) 572
- Бранко Богдановић и Ивана Крстић Мистрицеловић, *Историја полиције у Србији, The History of Police in Serbia*, Криминалистичко-полицијски универзитет, Београд 2023, 332 стр.
(Милић МИЛИЋЕВИЋ) 576
- Данијел Радовић, *Јован Ристић (1829–1899) – биографија српског државника*, „Прометеј”, Нови Сад 2023, 724 стр.
(Александар М. САВИЋ) 583
- Michal Kšiňan, *L'homme qui parlait avec les étoiles – Milan Rastislav Štefánik, héros franco-slovaque de la Grande Guerre*, Eur' Orbem Éditions-Collection Histoire(s), Paris 2019, 344 pp.
(Биљана СТОЈИЋ РАДОВИЋ) 586

Serbia and the Church of England, The First World War and New Ecumenism, ed.
Mark D. Chapman, Bogdan Lubardić, Palgrave Macmillan, Cham, Switzerland
2022, 228 pp.

(Милош МИШКОВИЋ)

591

НАУЧНИ ЖИВОТ

ACADEMIC EVENTS

7th International Conference *RURAL HISTORY 2023*, European Rural History
Organisation – EURHO, Kluj-Napoca, 11–14 September 2023

(Гордана ГАРИЋ ПЕТРОВИЋ)

599

Научни скуп *Новоослобођени крајеви Србије 1833–1878–1913*. Манастир
Преподобног Прохора Пчињског, 2. и 3. октобар 2023.

(Јелена Н. РАДОСАВЉЕВИЋ)

600

Научни скуп *Средње Потарје и Полимље у прошлости: Новија истраживања*,
Завичајни музеј Пљевља, 26. октобар 2023.

(Драгана АМЕДОСКИ)

603

УПУТСТВО АУТОРИМА

INSTRUCTIONS FOR CONTRIBUTORS

607

Sotto lo sguardo di Ruggero : Un sovrano, un regno, una città del Mediterraneo medievale, a cura di Francesco Paolo Tocco, Centro Studi Ruggero II – Città di Cefalù, Cefalù 2022, 388 pp.

Под Руђеровим будним оком: Владар, краљевство и град средњовековног Медитерана – како бисмо могли превести назив италијанског оригинала – резултат је великог међународног скупа који се одржао у Чефалуу (Сицилија) између 29. фебруара и 1. марта 2020. године. Организатор скупа је био новоосновани научни центар *Centro Studi Ruggero II* (Центар за студије Руђера II), са седиштем у истом граду.

Скуп је одржан у Чефалуу јер је посвећен првом сицилијанском краљу Руђеру II (1105–1154). Наиме, иако је познат још од Антике као грчки Кефаледион, владавина краља Руђера трајно је изменила његову судбину. Први сицилијански краљ је одлучио да овде, надомак своје престонице Палерма, подигне катедралну базилику као сопствени маузолеј. Ова катедрала је опстала до данас као једно од највећих културних блага Сицилије.

С друге стране, краљ Руђер II је један од најважнијих средњовековних владара Сицилије и јужне Италије. Он је својим крунисањем 1130. године основао краљевство којим је ујединио Сицилију и јужну Италију, које ће у неком облику опстати све до уједињења Италије 1860. године (иако је већи део тог периода било подељено између два сицилијанска краљевства – једног на острву а другог на Апенинском полуострву познатом у историографији као *Нануљска краљевина*). Као неко ко је оставио за собом велику државу која се у једном тренутку простирала на два континента и бројне задужбине, Руђер II не престаје да привлачи пажњу како сицилијанске и италијанске, тако ни шире међународне научне заједнице, док се његова смрт 28. (односно 26) фебруара традиционално обележава у краљевом граду.

Сама књига има 388 страна и подељена је у две целине. Прву чине уводни, поздравни делови, док другу чине научни радови са самог скупа. Научни део књиге чине три целине (како алудира и сам поднаслов): то су *Владар, Краљевство и Чефалу: Град недозвољеног предаха* где се аутори баве самим Руђером II, Сицилијанским краљевством које је он створио и Чефалуом. Сви радови су на италијанском језику изузев три рада на шпанском.

У научној целини *Владар* први рад је *Ruggero chi?* (Који Руђер?) Франческа Паола Тока (23–37). Токо почиње своје излагање с одређеним теоријама у филозофији науке о проблемима традиционалне историографије и потом посматра та питања кроз призму историографије која се бавила Руђером II од краја 19. века. Противи се анахроним погледима на краља Руђера и миту који се стварао око његове личности, те као аутор првог научног рада у зборнику и његов уредник, сматра задатком ове књиге да нека питања добију нова, научна тумачења.

Следећи рад, Фулвија Деле Донеа, *Il primo re di Sicilia e la sua incoronazione: narrazioni, problemi, significati* (Први краљ Сицилије и његово крунисање: наративи, проблеми и значења) (39–51) говори о томе како настаје једно ново краљевство у средњем веку, на примеру Руђерове Сицилије. Анализира наративне изворе и говори о њиховој контрадикторности, и проблемима при настанку једне краљевине без праве државничке традиције.

L'incoronazione di Ruggero. Un nuovo testimone dell'Ordo A (Руђерово крунисање: Ново сведочанство *Ordo A*) Анђеле Ламана (53–64) јесте ауторкин прерађен магистарски рад у коме се она бави петим рукописом извора познатог као *ordo A*. Ради се о посебној врсти извора који описују протокол крунисања, те ауторка анализира један нови рукопис првог протокола из времена крунисања који је пронашла у Народној библиотеци у Барију. Она говори о стању у ком је сачуван, како изгледа итд. Ламанин закључак је да је пети рукопис *ordo A* настао на Сицилији крајем 12. века, а уз свој рад је приложила и фотографије и читање рукописа.

Рад Жан-Марија Мартена *Ruggero II: un sovrano polisemico?* (Руђер II: вишезначан владар?) (65–81) објављен је постхумно. И овај рад се бави природом Руђеровог краљевства с обзиром на чињеницу да је оно настало на територијама које су некад биле арабљанске и византијске, као држава папских вазала у 11. и 12. веку. Аутор се бави и питањем Руђерове титуле и да ли је Руђер био западни владар или не, што Мартен утврђује на основу тога како су га видели његови поданици. Важно место за разумевање Руђеровог положаја и круне је његов однос са Римском црквом. Док нас данас занима мултиетничност Руђеровог краљевства, савременици Руђера II нису сматрали странцем и он представља једног западног владара (по критеријумима Леон-Робера Менажеа). Угледање на стране моделе (као што су византијски), Мартен види као покушаје краља Руђера да се одвоји од папа чији је био вазал, а не као одлику толеранције и мултиетничности краљевства.

На ову тему се надовезује и рад Аник Петерс-Кисто *Ruggero II, un „re imperiale”?* (Руђер II, „царски краљ”?) (83–100). Ауторка се бави

питањем да ли је Руђерова држава била империја и ту се позива на теоријску литературу о империологији. Она говори о краљевској титули, освајачкој политици, визуелним представама, државним традицијама новоосноване краљевине итд. Противи се Меланжеовом гледишту да је то типична западна држава, већ је види више оријенталном, због њеног империјалног модела из Византије и исламског света уз помоћ којих је Руђер II хтео да буде независан и суверен. Њена теза је да је римство било инструмент Нормана да се одвоје од папског Рима, те су византијски елементи били усмерени ка идеолошкој борби против папа а не немачких царева. У прилог том становишту је неговање исламских и византијских традиција с простора његовог краљевства. Због тога су утицаји византијског римства били пресуднији, него рецимо немачког, што значи да Краљевина Сицилија није толико пост-каролиншка и отонска како се то приказује у делу историографије.

„*Sultano battezzato*” – *Ruggero II come restauratore e armonizzatore: alcune osservazioni sulla visione orientalistica di Michele Amari* („Крштени султан” – Руђер II као обновитељ и ускладитељ: неколико запажања о оријенталном схватању Микелеа Амарија) Кордуле Волф (101–122) бави се, као и Токо, ставовима модерне историографије о краљу Руђеру. Чувени сицилијански и италијански оријенталиста Микеле Амари (1806–1889) био је творац термина „крштени султан” у својој књизи *Историја сицилијанских муслимана*. Овај термин Микеле је највише користио за Фридриха II, али и за његовог деду Руђера II, због неких исламских обичаја на њиховим дворевима, те је током ризорђимента створена слика о Руђеру као симболу акултурације, синкретизма и транскултуралности. Волф се у свом раду бави утицајем Амаријевог виђења Руђера II на слику првог сицилијанског краља у савременом друштву и објашњава каква је била улога те слике у време када је Амари писао своју књигу.

У раду *Riflessioni sulla presenza di Ruggero II nei testi agiografici meridionali* (Промишљања о слици Руђера II у јужноиталијанским хагиографским текстовима) Франческа Панарелија (123–138) анализирају се житија светих из норманско-хоенштауфеновског периода у којима се појављује краљ Руђер. У њима је краљ маргинална личност која треба да посведочи светитељевој светости. Углавном је представљен као негативна личност, иако постоје значајни изузеци. У сваком случају, краљ се на крају увек увери у светитељево светост, која потом Руђера II подстакне на ктиторску делатност.

Рикардо Берарди је аутор рада који се зове *Feudo e servizio militare in Calabria e Sicilia durante l'età di Ruggero II. Un modello per il nuovo Regno di Sicilia?* (Феуд и војна служба у Калабрији и на Сицилији за

време Руђера II: Образац за нову Краљевину Сицилију?) (141–167) и са којим почиње целина зборника под насловом *Краљевство*. У њему се аутор бави питањем институције феуда на простору Руђерове матичне територије на Сицилији и у Калабрији на основу документарних извора из 12. века. Посебно се бави феудалном терминологијом из извора, која није увек најјаснија. Тако се рад осврће и на природу баронских каталога и како је хетерогено краљевство требало да помири све традиције које су постојале у новооснованом краљевству, како би владар оптимизовао своје војне снаге. Феуди из извора су по Берардију служили сицилијанским краљевима за регрутацију војске, уз све опрезе тумачења феудалне терминологије. На крају рада аутор је приредио и мапу Калабрије и Сицилије на којој су убицирани топоними из рада.

У свом раду *La politica matrimoniale alla corte normanna di Sicilia* (Брачна политика на норманском двору на Сицилији) (169–186), ауторка Кармелина Урсо даје преглед историје бракова које су склапали представници породице Отвил. Иако почиње свој преглед с војводом Апулије Робертом Гвискардом (1057–1085) и његовим браковима, када пређе на Гвискардовог млађег брата, великог грофа Сицилије Руђера I (1071–1101), ауторка се више не враћа на апуљску грану породице Отвил, већ се рад потпуно усредсређује на династију Руђера I. Излагање се завршава браком између кћери Руђера II, Констанције, и немачког цара Хенрика VI Хоенштауфена (1191–1197) и доласком на власт нове династије.

У првом од три рада на шпанском, *La eboraria en época de Ruggero II y los procesos de transculturación en el Mediterráneo medieval* (Обрада слоноваче у време Руђера II и процеси транскултурације на средњовековном Медитерану) Ноелије Силва Санта Круз (187–209), разматрају се фатимидско-норманске културне везе преко обраде слоноваче на норманској Сицилији, с обзиром на чињеницу колико је слоновача била цењена на Медитерану и колико је слоновача која се обрађивала на Сицилији била распрострањена по Европи. Сицилија је имала добар положај за трговину слоновачом јер је била близу Африке, а та близина с Арабљанима служила јој је као стални узор за обраду те слоноваче, копирајући мотиве из арабљанских палата, илустрованих књига и слично. Ауторка се посебно бави предметима од слоноваче у Руђеровом краљевству, а најбољи примери за то налазе се у Палатинској капели у Палерму. Један од закључака који Силва Санта Круз истиче јесте да се норманска слоновача не може квалификовати као *византијска*, *исламска* или нешто треће, јер се тиме маши суштина те уметничке делатности и оригиналност коју је она имала. На крају се налазе и фотографије најважнијих или егземпларних предмета из текста.

Сличан је и рад Лауре Родригез Пеинадо, *La producción textil y el „ergasterion” de la corte normanda: reflexiones para su estudio* (Производња тканине и „ергастерион” норманског двора: размишљања за студију) (211–228). Као и у случају слоноваче, Родригез Пеинадо бави се тканинама које су настале у норманској краљевини током 12. века, у разним приватним радионицама попут оних у Шпанији, које су опонашале или копирале луксузну робу са истока, из фатимидског Египта и Византије. Ауторка је на страни оних који више наглашавају арабљански утицај, иако је и византијски евидентан у многим примерима норманских тканина. Извори такође некад упућују на то да су радионице на Сицилији биле византијског типа, те Родригез Пеинадо предлаже нову методологију с већим фокусом на саме предмете, како би се дошло до нових, прецизнијих сазнања о обради тканине у Шпанији и на норманској Сицилији.

Последња целина зборника *Чефалу: Град недозвољеног предаха* почиње с радом Антонија Франка *Note su Cefalù islamica* (Белешке о исламском Чефалуу) (231–237). Аутор даје преглед историје Чефалуа од антике до Нормана, објашњавајући како се о граду мало зна у периоду пре него што је Руђер II у граду подигао катедралу. На основу арабљанских путописаца из 12. века и сачуваних муслиманских гробница из Чефалуа, Франко истиче економски значај и богатство града у арабљанском и норманском периоду, као и његов мултиетнички карактер.

Бруно Фиљволо у свом раду *Le relazioni tra Cefalù e le città della costa in epoca normanna* (Односи између Чефалуа и приморских кампанских градова у норманском периоду) (239–263) на основу документарних извора за Чефалу говори о привредној сарадњи између градских бискупа и тиренских трговинских центара из Кампаније, пре свега Амалфија. Ови градови су подстицали економски развој Чефалуа, којим су руководили бискупи откада је град постао седиште бискупије. На крају рада аутор даје и апендикс с две релевантне повеле, за које је приредио сажетке њиховог садржаја и оригинални текст.

Роза Марија Куко и Стефано Васало су потписници рада *I Normanni tra Cefalù e le Madonie alla luce delle recenti scoperte archeologiche* (Нормани између Чефалуа и Мадонија у светлости недавних археолошких открића) (265–291). Аутори својим радом желе да прикажу историју Мадонија и Чефалуа у норманском периоду, на основу неколико локалитета у том подручју. Највише пажње су посветили тзв. Цицероновим термама у Чефалуу и опатији Св. Ђорђа у Гратерију. Анализирају и неколико утврђења на подручју Мадонија, те закључују да је постојао континуитет у насебинама овог простора пре и после норманске превласти.

Последњи рад на шпанском је *Sicilia, España y el lenguaje artístico islámico internacional* (Сицилија, Шпанија и међународни језик исламске уметности) Хуана Карлоса Руиса Соусе (293–321) и објављен је постхумно. Аутор се прво осврће на различит приступ код историчара уметности још од 19. века о питању перцепције арабљанске уметности Шпаније и Сицилије и на појам „мудехар” (*mudéjar*) у историји шпанске уметности. Главни предмет истраживања рада јесу мукарнаси у исламској уметности: чему су служили, шта су представљали, како су настали и где су се све могли налазити. Мукарнасе су због своје универзалне идеје о стварању света преузели и остали припадници аврамовских религија који су тада били у културном додиру с муслиманима, те Руис Соуса наводи најважније примере из Шпаније и са Сицилије. Закључак је да су и сицилијански и шпански краљеви користили исламске идеолошке представе, без обзира на њихову религиозну припадност, како би промовисали сопствене владарске врлине и способности, те се њихова архитектура може (и мора) разумети једино у ширем контексту муслиманског Медитерана.

Frammenti ruggeriani. Il perduto spazio sacro della cattedrale di Cefalù (Руђеровски фрагменти: Изгубљени свети простор катедрале у Чефалуу) рад је Руђера Лонга и Франческа Капитумина (323–378), у коме је први део под називом „Средњовековни свети простор и његове трансформације (XII–XVII)” написао Лонго, а други под називом „Вајарски системи литургијског декора: Материјални докази и изгубљено” Капитумино, док је закључак заједнички. Лонго се бави изгледом светог простора унутар катедрале у време када је базилика настала и како се мењао њен изглед, нарочито у 16. и 17. веку (иако је тај процес трајао од 12. до 20. века). На основу фрагмената Капитумино закључује да су на тим предметима из главног брода базилике радиле бар две радионице: једна из Месине и друга цистерцитска пореклом из Монпељеа. Његова теза је да су фрагменти израђени тридесетих и четрдесетих година 12. века, али су већ у другој половини столећа доживели знатне модификације када је катедрала из непознатих разлога преуређена.

Зборник се завршава радом Винченца Гарба на тему *Ruggero II sovrano attuale in ogni tempo. Note e margine della tradizione cefaludese di commemorare l'anniversario della morte del sovrano il 28 febbraio di ogni anno* (Руђер II актуелни владар у свакој епохи: Белешке и записи о чефалуској традицији комеморације годишњице владареве смрти 28. фебруара сваке године) (379–383), који уједно представља и епилог ове књиге. Традиција да се у Чефалуу обележава датум смрти Руђера II датира још из 18. века, а Гарбо се бави неколицином примера из 19. века када

је први сицилијански краљ код савременика био приказиван као владар с анахроним, модерним владарским врлинама. Посебно је питање зашто се краљева смрт обележава 28. а не 26. фебруара, и једно од објашњења је да су тек тада становници Чефалуа сазнали за Руђерову смрт.

У зборнику се налазе радови из историје, историје уметности, историје књижевности и археологије. У зборнику се доста радова бави модерном перцепцијом Руђера II и средњовековних тема.

Вук Р. САМЧЕВИЋ

Natalie Rothman, *The Dragoman Renaissance. Diplomatic Interpreters and the Routes of Orientalism*, Cornell University Press, Ithaca and London 2021, xxiii + 419 pp.

Изучавање дипломатских односа две државе наводи на анализу начина на који се одвијала комуникација између њених службених представника. Тада је неопходно поставити питање: на који начин су премошћивани лингвистички јаз и културолошке разлике у моментима када је разумевање на више основа било преко потребно? За размену информација и сарадњу османске и венецијанске управе били су одговорни драгомани или терџумани (итал. *dragomano*, тур. *tercüman*) – преводиоци који су својим посредовањем свакодневно доприносили одрживости, не само дипломатских, већ и економских веза и културолошке размене. Претече драгомана, које познаје период ране модерне, могуће је пронаћи у античком добу, када су слични службеници били запослени као медијатори у комуникацији између власти и становништва. Њихова улога у средњем веку и даље је била ограничена на посредовање унутар једне државе, да би с временом драгомани задобили функцију преводиоца „оријенталних језика” – арапског, персијског и османског. На италијанском подручју, драгомани су интервенисали при успостављању дипломатске и економске сарадње с Фатмидима и Мамелуцима у Египту. Ширење Османског царства допринело је да њихова функција у преговарању са османским службеницима постане од велике важности за одржавање трговине и политичких односа с растућом империјом на Оријенту. Због улоге коју су имали, очекивано је да студија коју овом приликом представљамо није